

Lycurgus békével elszenvedte s azután magát az ifjut úgy megengesztelte hogy különösen szerette őtet.

Homer egy hősről úgy ír: Ugy rohant ellensége ellenébe mint egy leszakadt kőszikla a magasságból, mely a térre érve megáll.

Közli: KONCZ JÓZSEF.

MAGYAR IRÓK LEVELEI EGRESSY GÁBORHOZ.

Második, befejező közlemény.

IX. Szemere Pál levelei.

1.

[1860.]

Édes tudóstársaságbeli collegám!

Épen akkor gondolkoztam jelen levelembről, mikor mostani kedves látogatóim, név szerint Fáy Ferencz és Kazinczyné kegyed fia és leánya társaságában meglettek.

Azon verseim sorozatának közlését, mik *Költészet* czim alatt kegyednél vannak, elejétől fogva egész végiglen megváltozván az, úgy hogy most még próza is jön közibe, — csak az ide mellékelt némileg változott czimek szerint kezdheti meg.¹ — Az 1-ső közlés akár a nyolczadik akár a 18-ik sor után megszakadhat, akár a *lángfolyamig* terjedhet.

A *Tandithyramb-költéssel* képzelje csak ön hogy jártam! A színészetbe kegyed által belé szerelmeskedvén, azt szerencsésen teherbe is ejtettem, s ezen szellemi szerelemből eredett magzatomat kegyednek adom ugyan, de addig egészen átadni nem fogom, mig hozzám ki nem rándul s öröm könyeivel meg nem kereszteli; és erre lelkekre mondom méltó is az, mert a színészetet és színészeinket senki meg nem dicsőíté még így soha mint én ez által!

Kegyednek rólam irt művét könyvem végére saját római szám alatt fogom béiktatni s így a czimlapon az Egressy Gábor név is ott leend, hogy a mostani édes tanodai barátság-viszonyunkat legalább annyi ideig megörökítssem a meddig a nyomdában munkám újabb és újabb éleletet nyer.

Kijövetelét bármikor is szívesen veszem. De minél előbb annál jobb! Csókolom egész az elkényeztetésig szerető

mestere

Szemere Pál.²

Csókolom még egyszer!!

¹ Szemere Pálnak hosszú tankölteményéről van szó, a mely Magyar Színházi Lap-ban több közleményben jelent meg különböző czimekkel.

² A levél, valamint a következő is Halász Dezső kézírata. Sz. P. csak a nevét írta alá s e levélben a neve alatt levő sort. De e keveset is láthatólag igen nehezen.

Édes tanítványom és barátom!

Legelőször is mindenek fölötte: élj! derék családjodban csorbát nem szenvedve, sokáig! Maradj, mint eddig mindig, ezután is hűségesen érdemes és méltó tenmagadhoz!

Hálával tartozom figyelmedért irántam. Értem azon cselekvényedet, miszerint Költészetem három végső római számát nem egymástól [elválasztva] hanem együtt egymással összekapcsolva voltál kegyes Magyar Színházi Lapunk 12-ik számában adni. Szeretném tudni miféle gondolatok fordulnak meg Kazinczy Gábor fejében; mikor 76 esztendősen verselő ily bőszt tüzelt sarkantyuzza pegazusát, akkor talán nem szégyelhetjük, hogy ez egyént barátaink közé soroltuk. Ő is ma ünnepli neve napját. Nekí is azt kívánom, a mit neked. Tudósítsd őt ez iránt, majd mikor időd leszen.

Szeretném tudni, nem csalódom-e, Shakespeare valamelyik scenában a földre vetteti Romeot. Igaz-e ez? Micsoda szók előzik meg földre zuhanását? Shakespeare a valónak (értem a művészetit) legnemtőbb tolmácslója, minden bizonynyal elozlatandja kétségemet, habzásomat. Kérlek ird meg a magyar szókat; de ha időt lophatsz reá, közöld Lukács Móricz kedves barátommal (kit nagyon tisztetek) s tudósítsatok vagy ő, vagy te, vagy Szalay László barátom mik az angol szók? vannak-e köztök kettős jelentésűek? mik ezen kettőségek?

Eikerülhetetlen szükségem volna az Életképekre Frankenburg szerkesztése alatt. Válaszom Petőfihez ott jelent meg valamelyik számban a végső lapon ily czim alatt: *Mi hír Budán?* Miként volna lehetséges e kandiságomat kielégíteni. Tanakodjatok együtt Dezsővel és enyhítsetek szomjamon.

Öllelek. Csókollak.

Péczel 23/3. 1860.

híved
Szemere Pál.

X. Tomori Anasztáz levele.

Kedves Gáborom!

Épen most lévén nálam B. Kemény és Tóth Lőrincz, elhatároztuk, hogy mához egy hétre azaz f. hó 28-án délután a pályázó drámaművek fölött ítéletet hoz a bíráló választmány. Kérlek édesem légy szives rögtön postán megküldeni néhány sorban az általad átolvassott drámák fölött véleményedet; különösen pedig jeleld ki azon néhány darabot, melyeket előadásra méltatsz vagy ezek között jutalomra. Mint egyhanguiag állítják, a többi mű, melyeket te barátom nem olvastál úgy sem jó kérdésbe. Kérlek, ha lehetséges, ítéljétek át a jutalmat inkább eredeti czéljának, mint az általam megemlített intézetnek, — nem azért mintha ezt is nem

tisztelném, de mivel a dráma irodalmat, azt gondolom — ezzel compromittálnók.¹

Ohajtva várom becses és kedves soraidat
szerető és tisztelő barátod
Naszi.

Pest X. 21. 55.

XI. Tompa Mihály levelei.

1.

Édes barátom!

Vettem soraidat és sietek válaszolni. A *Színházi Lap* keletkezésének nagyon örvendek; adja Isten, hogy e sok lapú és kevés pénzü hazában annyi előfizetőd legyen, mennyit méltán megérdemelsz. A programm igen jól van szerkesztve; szinte meglepi az embert e sok mennyet földet igérő, kintorna mellett éneklő, magát szerkesztőnek nevező emberek beszéde mellett.

Közremunkálásomra a legbiztosabban számot tarthatsz; de hogy most küldjek valamit: azt nem tehetem, mert nincs.² Két éve annak, hogy én nem írtam semmit. Most írtam a Kazinczy-ünnepélyre, azt is bánom; pedig nyertem: mégis bánom.

Tehát a közel viszontlátásig a — Lapban!

Tisztelt családotnak őszinte tiszteletemet.

Hanva, oct 22. 1859.

Őszinte barátod
Tompa Mihály.

2.

Édes barátom!

Isten őrizzen: hogy elfeledkezzem rólad most és bármikor; de felette rég nem írtam semmit. Vénülés, tunyaság, kedély- és világi bajok ritkán engednek engem a Músáival társalogni. Hanem jól tetted; hogy megintettél; legelső gondom lesz írni lapodba. A pénzt köszönettel megkaptam mindjárt akkor. Ama fatalis történet nagy ingerültséget szült itt a vidéken is, valamint a protestánsok zaklatása folytonos lázban tartja a kedélyeket.

Isten áldjon meg minden jóval!

Hanva, mart. 26. 1860.

igaz barátod
Tompa Mihály.

U. i. épen most jövök Bánfalváról *Gábor* napjáról, ettünk, ittunk, vígan voltunk; megemlékezvén a távollévőkről is, nevezetesen *Rólad!*

¹ Ezen pályázaton tudvalevőleg Jókai Mór »Könyves Kálmán«-ja és Hegedüs Lajos »Bíbor és gyász«-a között osztották meg a 100 aranyat.

² A Magyar Színházi Lap 1-ső számában jelent meg Tompának »Kálmán és Prezlava« című költeménye.

3.

Kedves barátom!

Egy éve mult, hogy szemem gyógyíttatása végett Pozsonyban járván: Pesten 25 frtot kértem tőled gondolván: hogy majd ledolgozom. Azonban lapod véletlenül megszűnt, s nem irhattam bele annyit, mennyit óhajtottam s tartoztam volna is írni a 25 frtért. Azóta semmi más vállalatod nem volt, mert bizony így félig megvakulva is lerótam volna tartozásomat. Most tehát nincs más hátra, minthogy kérjelek, vedd vissza e tiz forintot, mint nem az enyémet, hanem a tiedet; csak mintha kölcsön kértem volna, minthogy úgy is van. Arany kézbesítendi a pénzt és e pár sort. Én úgy vagyok mint voltam se ki se be.

Minő időket kezdünk élni megint!

Isten áldjon meg, tiszteletemet tisztelt családnak.

Hanva augusztus 24. 1861.

régi igaz barátod
Tompá Mihály.

4.

Kedves barátom!

A körülményekhez képest csak röviden.

Vettem soraidat de fájdalom üres választ kell reájok adnom. Én szomorú állapotban vagyok úgy szólván a megvakulás küszöbén, a mint az orvosok mondják, fekete hályog vonul szemeimre; így képzelheted állapotomat. Eléggé nyomja szívemet tartozásom, de lehetetlen ilyen állapotban valami jóra valót csinálni, egyet mást is csak szakadozva és dictandó. Azonban igyekszem Ujévig vagy akkorra valamit küldeni, Légy türelemmel irántam, ki közel vagyok ahhoz, hogy a legborzasztóbb szánalom tárgya legyek. Bécsbe kellene mennem, mennék is ha lehetne.

A jó Isten áldjon meg! Hanva November 17. 1861.

igaz barátod
Tompá Mihály.

5.

Kedves Gáborom!

A fővárosiak példájára mi is mindent elkövetünk: hogy az inséget enyhítsük. Hangversenyezünk, tánczolunk, bazározzunk, csókolódzunk és színi előadásokat rendezünk. Az előadások egyikébe nekem és neked is jutott némi szerep. Felszólítottak ugyanis: fordulnék Pesten valakihez, ki a színháztól a »Chassé-Croisé« — című darabot, vagy ha ez nem volna a répertóireban, a »Női könyveket« — vagy »Hoi töltsen estémet« szíves lenne leírni. Ki lenne az a valaki más — mint? Te? Kérlek azért kedves Gáborom: légy szíves — miután ezen előadásnak még a következő Pünkössti ünnepek előtt kellene végbe mennie — mentül előbb azt megcselekedni, s a darabot Molnár Viktorhoz Abafalvára Putnokon

által bérmentetlen elszállíttatni; hol a leirási díjt rögtön küldeni fogja *utánvétellel* az említett úr.

Szívésségedet előre is köszönve meleg kézszorítással vagyok Hanván
Aprilis 5-én 1864.

igaz barátod
Tompai Mihály.

XII. Tóth Kálmán levele.

[1857]

Igen tisztelt Uram!

Miután más teendőim nem engedik, hogy próbára mehessek, darabom rendezése tárgyában bátor vagyok a következőket kérnem:¹

1. Kopjai fekete öltönyben jelenjék meg.
2. Riel és a brandenburgi lovag német öltönyt viseljenek, de köpeny nélkül miután tánczolnak.
3. A testőr lehetőleg vörösbe öltözzék s személyesítője Kacvinszky igyekezzék szerepét jobban tudni, mint az első próbán s ne emelje azt ki, hogy »csekélyen bár«, hanem ellenkezőleg azt emelje ki, a mi közvetlen »hanem magát a szép királynőt is megvérezé.«
4. A harmadik felvonás kezdetén a sziklák közt ne legyen semmi üllő hely, hanem Szécsi és Domokos inkább a sziklához támaszkodva beszéljenek. Domokosnak legyen ön szíves egy kis nyers tüzet ajánlani.
5. Midőn Bazarádnál a követek másodszer bejönnek, Bazarád csak állva fogadja őket.
6. Dezső a harmadik felvonás végén csak a szín fenekén álljon meg midőn behozatik, s
7. Ugyancsak Dezső midőn a 4-ik felvonásban bekisérik mint deliquenshez illik, ugyanazon ajtóval egyirányban maradjon s ne nagyon jőjjön előre.
8. A próbán azt vettem észre, hogy egy Zorand nevű havasi szóztalan tisztét a Vezér teljesíti — ezt is meg kellene tán változtatni.
9. A zajt az első felvonásban kívülről kardélek összeverésével lenne jó eszközölni; a második felvonásban előforduló első zaj pedig ne jeleztesse.
10. Igen kérem hogy a Vezér a második felvonásban a követek behívására mindjárt a második havasival menjen el s ezután mondja Kopjai: »mi volt ez, halál a magyarra?«

*

Bocsánat, hogy az ön jeles és előszeretettel vezetett rendezésébe bele szóltam; hanem épen a darabom iránt Ön által tanúsított becses figyelem bátorított erre.

tisztelője
Tóth Kálmán.

¹ »Az utolsó Zách« című darabról van szó.

XIII. Vahot Imre levelei.

1.

Pest, ápril 19. 1856.

Barátom Gábor!

Igen örülök rajta, hogy Károly szerepét jó kedvvel akarod játszani.¹ Ily egyén alakítását mindennapi tehetség nem bírja meg. Ő művelt, bátor, lovagias, de nagyravágyó férfiú, sorsa valóban tragikái s lelkes játék mellett nagy részvétet gerjeszthet maga iránt a közönségben.

A darab rövidítését a te jó tapintatodra bízom; a mi álló és vacsoráló színházi közönségünk nincs diszponálva a hosszú darabok végig hallgatására. — A bírálók kívánata szerint Mária szájában mindazon kifejezést, mely anyja irányában élesen sértő gyermeki tiszteletlenséget árulna el, bizton ki lehet hagyni. Károly meggyilkoltatását a történelmi tény daczára is oda lehet módosítani, hogy az lovagias bátor ifjú Forgács részéről ne orgyilkos módjára történjék, hanem nyíltan kihívólag, habár ehhez nincs sok idő, mert Károly kísérete csakhamar védelmére kél a királynak. Mindez gyorsan történhetik s így a censurán is könnyebben átmegy. E dolgok módosítása egy két tollvonásba kerül, s mikor időd lesz reá, együtt eszközöhetjük. — A földindulás színpadon könnyen kivihető, mindössze az asztal gyors megrázkódását kell észrevéttetni, mit a körülte ülő vendégek is véghez vihetnek anélkül, hogy az edények összetörnének. Egy két ember a háttérben lábával megmozdítja az asztalt, ezzel felugrálhatnak helyeikről s ezzel megvan a földindulás tökéletes illúsióval. Ettől azon végjelenet hatására nézve igen sok függ s kár volna azt kihagyni. — NB. Kis Károly jellemzése Fesslerben igen hű, s mind belsejét mind külsejét bővebben ismerteti. Fogadd újlag baráti köszönetemet a darab elrendezése s a szerep elvállalása iránt tett nyilatkozatodért.

barátod
Vahot Imre.

2.

Barátom Gábor.

Mind a mellett hogy igen mostohán bántok színműveimmel, e miatt nem tudok csüggedni s üres óráimban dolgozgatom Thaliánk számára. Legújabbán is egy regényes színművem van készen ily cím alatt: Bujdosó magyarok Törökországban a 17-ik század végéről. Kiknek felolvastam, igen sikerültnek mondják, a tiszta drámai elemen kívül van benne elég látványosság is a nagy tömeg számára. Ha még nem választottál magadnak jutalomjátékot, habár mint nem népszínmű után az első előadásból is kapnék jutalékot. Van benne a te számodra egy jó szerep, Szirmai Miklósé. Ha elfogadod ajánlatomat s a színmű még december hó folytán színre hozható: az esetben holnap reggel megküldhetem a darabot átnézés végett. Roppant közönséget várhatnál utána,

¹ A »Mária királyné« című darabról van szó.

de azt kikötöm magamnak, hogy a második előadás Vasárnap menjen végbe. Izenj tehát küldjem-e vagy ne?

Pest, november 14. 1856.

barátod
Vahot Imre.

3.

Prága, sept. 16. 1860.

Kedves Barátom Gábor!

Te voltál az, ki a boldogabb időkben én bennem a drámairói tehetséget leginkább felismerted s nyilvánosan is méltányoltad. Engedd meg hát, hogy e tárgyban egy-két őszinte szót intézhessek hozzád most, midőn legújabb színművem: »Az első magyar színészek Budán« most már alkalmasint kezed közt van.

18 éves koromban 1838-ban pályáztam a *Zách nemzetség*-gel. Vörösmarty ennek ítélte oda a jutalmat, — a többit mivel jambusban nem volt írva, figyelemre sem méltatá. A mint Tóth Lőrincz versekben írt pályaművét, Hunyadi Lászlót a színpadon is megölve, azaz bukva láttam, felháborodott a lelkem a rajtam elkövetett igazságtalanság miatt, s csak midőn Vörösmartytól megtudám, hogy ő sokat tartott a *Zách nemzetség szerzőjéről*, kaptam ismét kedvet a drámairáshoz s megteremtém *Csák Máté*-t úgy, hogy ha elő lehetne adni, bizonyonnal minden eddigi magyar dráma fölé emelkednék. Ezt hát félretettem (annyira ostorozza a papi hatalmat, mely hazánkat megrontá, hogy még a forradalmi vflágban sem tarták tanácsosnak adni.) Látván azt, hogy a *Zách nemzetség* adását is betiltá a censura, végkép lemondtam a történelmi drámairásról, s mikor ti Szentpéterivel Pozsonyban voltatok, talán 1843-ban, hirtele nében csupán a ti számatokra megíráom igen egészséges és korszerű vígjátékomat, az *Országgyűlési szállás*-t s emlékezhettel mily rendkívüli hatással adtátok a Pálfi teremben. Notabene 3 nap alatt kész volt a darab kigondolt tervem szerint. A jó siker buzdítólag hatott rám s megírtam a *Farsangi iskolá*-t, s ezt is igen jól fogadta a közönség s az öreg Sárospataky és Veronka bravour-szerepe lett színészeinknek. — Ekkor szerencsétlenségemre lapszerkesztő lettem s az igazságok nyers kimondásával mind az írók mind a színészek közt annyi ellenséget szereztem magamnak, hogy a színi kritikusok különösen mind ellenem zúdultak — Ekkor adtátok ti tőlem a *Költő és király*-t és a *Vén csapodár*-t s mivel a kritika mindkettőt iszonyúan ledorongolta (Erdélyi Jancsi plane azt az absurdumot is állította, hogy egy Mátyás királyt mint szerelmes hőst felhozni a színpadra, megsértése a nagy férfiú és király emlékének! Ó vaskalap) (igy!) És ti nem tudom mi okból, hallgattatok ellenem gáncsolásaira s két-két előadás után örökre félretettétek két igen életrevaló elmés s jellemzésben is gazdag vígjátékomat. E sorsban részesült a *Még egy tisztujítás* is melyről pedig a német lapok általánosan azt írták, hogy jellemzés tekintetében páratlan. Így jártam *Kézműves* című népszínművemmel is, melyhez dicsőült testvéred Béni oly gyönyörű

zenét csinált s mit Füredi és De Cau Mari oly pompásan énekeltek, játszottak; — a czéhbeliséget ostromozó darabom különösen az iparos legényekre oly hatást csinált, hogy a második előadás után a pesti asztalos legények mintegy 200-an éji zenével szónoklattal tiszteltek meg s az utczák minden szegletére nagy betűkkel írták fel: »Éljen Vahot Imre!« — És a Kézműves mivel a kritikaszterek ezt is ledorongálták s mivel Szigligeti népszínműirői monopolioma is úgy hozta magával, örökre ad acta tétetett s a többivel együtt pókháló lepi a könyvtárban.

E méltatlan mellőzések s háttérbe szorítások közepett egyetlen vigasztalásom az volt, hogy 1846-ban végre valahára Palugyai eszközése következtében sikerült színre hoznom a *Zách nemzetség*-et s mind a mellett, hogy az első előadás hosszas volt (11-ig tartott) oly nagy sikert arattam vele, hogy még ellenségeim is le voltak fegyverezve; — de mivel igen megcsonkítva adták művemet, nem volt többé kedvem szabadszellemtű történeti darabokat írni; olyan klastromi történetírók után összetákolt történeti drámákat pedig, mint a minőket rendszeren előszoktatok adni, akármennyit irhattam volna ha szolgálalkú ember volnék. Aut Caesar aut Tót Pál. Irtam tehát ismét 3 kis vigjátékot: *Sorsjáték*, *Találkozás az Orczikeriben*, *Éljen a védegyelet*. Mindhárom igen mulattató finom darab, s Pesten a műkedvelők — kiknek igazgatója én valék Teleky Lászlóval — s a vidéki szinpadok mind nagy hatással adták. Ámde mivel a szegény öreg Szentpéteri szenvedélyesen ellenezte a *Védegyelet* előadását azért mivel szerinte e mű által gróf Károlyi György ő méltósága találva és sértve érezte magát, — visszavettem darabjaimat s a forradalomig egy betűt sem írtam színpadra.

1848-ban midőn az egész világ (még ti színészek is) politikával volt elfoglalva — tréfából elővettem egy régi kéziratomat, melyet a sok bántalom s üldözés miatt csak úgy félig kidolgozva hevertettem asztalomban s kihúzva belőle mindent a mi magyaros vagy kritikusaím szerint magyar miskás, beadtam azt Erdélyi János úr igazgatónak ily cím alatt: *Öreg és fiatal orvos*, írta Bayard és Dumanoir, fordította Tóth Ferencz. Erdélyi elolvassván a darabot, jónak találta s mi több a színészekkel együtt valódi francziának (echt champagner). Titkomat nem tudta más mint a férfias jellemű Obernyik Károly és leírom Komáromi Lajos. A darabot mint franczia vigjáték fordítását június hó folytán nagy országgyűlési közönség előtt előadták. Szentpéteri, László, Szigeti, Komlói Ida és Bulyovszkyné pompásan játszottak benne s minden felvonás után többször kihívták őket. Én Obernyikkal zártszékben ülve hallgattam az előadást s felvonás közben egy országgyűlési követ így szól hozzám: ez már finom szép társalgási vigjáték (s mint egy rám czélzólag szól) miért nem tudnak ilyet írni a mi magyar vigjátékíróink? — számár, gondoltam magamban, hisz magyar írta ezt, még pedig az, akit vágni akarsz. Sohasem éreztem ily diadalt melynek örömében egyedül az én hű Obernyikem osztozott, — az Isten nyugasztalja meg legkisebb porát is! — Másnap az előadás után művem letisztatója Komáromi elárulta a színészeknek titkomat, ezek megharagudtak különösen László és Szentpéteri, hogy bolonddá tettem őket, de

hát még Erdélyi, ki peres dolgaink miatt is ellenségem volt s az én francia-magyar vigjátékomat szépen félretették. 1848 vége felé egy politikai allegorikai darabot írtam igazi költői felfogással és fausti mélységgel. Már elő is akarták adni, de aztán közbejött a debreczeni vándorlás s hová lett az én szindarabom, mely a maga nemében rendkívüli és nagyszerű — mai napig sem tudom s talán jobb is, hogy nem tudom. 1849-ben, midőn a magyarok visszajöttek Pestre, de te már akkor más pályán szerepeltél, — beadtam a választmányoknak »*Huszárcsíny*« című darabomat a maga eredeti valóságában s már adni akarták, de a szegeói és világi katasztrófa ennek is befütyölt. 1850-ben, midőn németek is játszottak színpadunkon, meghuztam magamat s hallgattam, 1851-ben, midőn az irodalom ismét mozogni kezdett — csupán azért, hogy Patikárius jó czigányzenéjét felhozzam a színpadra, írtam egy kis drámai tréfát »*Éji zene*« czim alatt. A darabot roppant közönség előtt a legjobb sikerrel előadták s engem a színészekkel minden felvonás után kétszer háromszor kihívtak. Ámde szerencsétlenségemre volt a darabban egy pecsovics polgármester, kit az ifjuság macskazenével tisztelt meg. Ez tudtom s akaratomon kívül oly Hamletileg hatott az öreg Szilágyi Ferenczre az egyetlen magyar hivatalos lap szerkesztőjére, ki történetesen 1849-ben szinte macskazenét kapott az erdélyi fiatalságtól, hogy ő kegyelme kapta magát neki tüркözött lapjában az én ártatlan darabomnak s haszontalan silányságnak s botrányosnak nevezte azt. Én azonban buzdítva a siker által s mivel meggyőződtem arról, hogy már csak a zene és a vocálnégyesek miatt mindig nagy közönséget fog csinálni, sürgettem a mű másodszori előadását, de Szigligeti mint riválom azt írta nekem az öreg Simonszics neve alatt, hogy mivel a kritika kikelt művem ellen, nem adják többé azt, hanem írjak helyette egy más több belbecscsel bíró darabot. (Nem látod ebből a mephistói szarvacskákat?) — Ismét volt okom visszariadni azon pályától, hol annyi ármánynyal kell egy nem színész írónak küzdeni; — ámde én nem tágitottam s megírtam a *Bányarém*-et, melyet közönség és a kritika egyaránt jól fogadott s Nagyváradon irányánál fogva a censor betiltott. Ezután újra átdolgozva illetőleg magyarosítva beadtam az *Öreg és fiatal orvos*-t a bíráló választmányoknak, mely előadás végett most már mint eredetit el is fogadá, de Szigligetit semmi áron nem lehetett rábírom hogy adassa. (Igazolásom végett kinyomatam a Losonczy Phónix 3-ik kötetében, megérdemelné, hogy elolvassád.) A *Huszárcsíny*-t sem bírtam Pesten színre hozni s azért először Aradon adattam s a 3-ik előadás harmadrészből 400 forintot kaptam vidékről, mivel még egy magyar író sem dicskedhetik s a legkisebb vidéki társulat is szívesen fizetett a kéziratért 40—50 forintot. Végre aztán Pesten is adták, de nem oly jól, mint Aradon, csupán akkor midőn Hegedűsné abban lépett föl először. (Most a markotányosnét a kis Bognár Vilmának kellene adni s ismét telt házakat csinálna, igen, de ezzel nem gondol senki.) — *Mária királyné* című darabomat kétszer adtátok s mióta Bulyovszkyné el ment, egyszer sem. — *Bujdosó magyarok* című darabomat, mely semmivel sem rosszabb, mint a többi magyar népszínmű, Kovács Pál és Vas Gereben mint halálos ellenségeim kifütyöltették a

fiatal mánásokkal, elhitetvén velök, hogy darabom a menekültek kigúnyolására van írva, holott a censurával két hónapig kellett küzdenem, míg csak megcsontkítva is elő lehetett adni.

Míndez különösen az utóbbi botrányos eset nagyon leverően hatott kedélyemre, valamint az is, hogy a *Zách nemzetiség*-et, mint igazi alkotmányos darabot még az új kidolgozás szerint sem akarjátok adni, holott most legnagyobb hatása volna úgy szinte az *Országgyűlési szállás*-nak is, melyet tavali is fényes sikerrel adtak Miskolczon, habár Szigligeti azt mondja, hogy nem korszerű.

És én, kedves Gáborom 1857 óta egy betűt sem írtam a színpadra s csak mosolyogtam magamban, midőn többi színművem méltatlan mellőzésével a Farsangi iskolát, Bányarémet és a Huszárcsinyt hébe-hóba propter bonum pacis a színpadon előadogatták.

Azonban most 1860-ban, augusztus közepén midőn elhagyám a zajos fővárost és a lélekölő szerkesztői és kiadói irodát, Karlsbad gyógyfürő vidékén, csendes szép magányomban ismét kedvem jött eredeti színdarabot írni, s régibb tervem szerint a magyar játékszín, az első magyar színészek hazafiui küzdelmeit és diadalmát az 1790-iki országgyűlés alatt, mely időszak sok tekintetben hasonlít mai derülő napjainkhoz. — Arra kérlek olvasd el mielőbb művemet (segédem Rákossy László eddig már hihetőleg kezembe adta) és hiszem azt legalább nem vitatod el tőle, hogy ennél korszerűbb tárgyat mostani viszonyainkhoz képest nem lehetett volna választani. — A kor és az akkori egyének jellemzése is úgy hiszem hű és valódi. Az irány elragadó, és magasztos. A kidolgozás kompakt és hatékony. Kelemen László szerepe, melyet neked szántam és Moór Anna szerepe a legfényesebb bravour szerepek. E mű sikere oly bizonyos, mint az, hogy kétszer-kettő négy. És ha te is így fogsz itélni, arra kérlek eszközöld ki elfogadtatását s előadását mielőbb (legillőbb volna azt október 25-én, mint a dolog történetének 70-ik év ünnepe napján adni azt); és rám nézve is életkérdés az, hogy mielőbb rehabilitálva legyen az 1857-iki kudarc s azon elfogult vélemény, mintha a dráma írási talentum végkép kialudt volna bennem, (csak most fog még fényesen fellobbanni, mióta az életet s a nagy világot is ismerem.)

Azonban, ha bármi oknál fogva nem adnátok vagy nem akarnátok azt előadni egyhamar, szíveskedjél a kéziratot Rákossy Lászlónak visszaadni oly figyelmeztetéssel, hogy irassa le vagy írja le ő maga tisztán, olvashatólag s beadom a Karátsonyi-féle pályázásra.

Ezért írtam én neked ily hosszú levelet, melyet szíveskedjél megtartani, mert még hasznát vehetem némely hirtelen feljegyzett adatának, — és arra kérlek, válaszolj s nyugtass meg az ügyben mielőbb.

A propos! — ha visszaadnád Rákossynak a kéziratot, a népdalokat hagyja ki, ez nem lényeges és nem tisztán drámai dolog; — ha jónak gondolod, az előadásban is kimaradhat; Béni zenéjét jól fellehetne rá használni a Kézművesből s ez által a vasárnapi közönségre is nagyobb vonzerővel volna ezen a magyar színészet pályatörőit méltán apotheizáló darab.

Ha a művet mielőbb adhatónak találod, majd legközelebb megírom, hogy gondoltam a szerepek kiosztását. Tudom te is helyeselni fogod.

Berlinben a bolondos Hugóval találkoztam. Báró és bankár-ját itt is jó sikerrel adták, de hobortos létére itt is összeveszett az intendánssal, — valódi meghasonlott kedély. Kár érte ismét egy jó darabot írt, *Figaró házasságát*, melyet tán kidolgozni lehet a magyar színpadra is. Bulyovszkynét láttam Drezdában Mária Stuart szerepében. Bámulatos mennyire magáévá tette a német nyelvet, a hochdeutsch beszéd módot s mily pompásan fogta fel a skót királyné jellemét, sokkal jobban mint Ristori, úgy hogy maholnap világhírű művész nő lesz belőle, s ellenségei mégis megmacskazenézték. Devrient Emil azt állítja, hogy Bulyovszkyné sokkal jobban beszél németül mint Davison, ki őt szinte nagyra becsüli. Sajnálom, hogy mind Hugóval mind Bulyovszkynével nem vagy többé barátságban s talán csak a sír fog benneteket kibékíteni.

Megengedj édes Gáborom, hogy oly sok haszontalanságot összeírtam s annyira feldicsértem magamat, ezt csak irántadi bizalomból tevém.

Drezdában 6 órakor kezdik az előadást, mi nagy jótétemény a vacsorálni s jókor lefeküdni akaró közönségre. Nálunk is jó volna behozni ezt.

Holnap indulok Gräfenbergbe, hol legalább is 6 hetet töltök egészségem gyökeres helyreállítása végett,

ölel igaz barátod

Vahot Imre.

Közli: DR ESZTEGÁR LÁSZLÓ.

WESSELÉNYI MIKLÓS LEVELE
IFJ. WESSELÉNYI FERENCZNEK.

Pest. September 5. 1848.

Kedves Barátom!

Sajnálom, hogy fel nem jöttél; de másfelől azt is elismerem, mikint sok tekintetben örvendhetsz, hogy itt nem vagy. Sokat lehet itt emberösmeret tárgyában tanulni; de többnyire szomorítót. Olyak történe- nek itt, mikről embernek képze- te is alig lehet. Az alsóházban sok jó kapacitás van. Tagjaiból igen derék testületet, sőt testületeket lehetne alkotni; de együtt a mint van s működik, bosszuság s nevenség. A többségnek egyéni szelleme jó; de a szellem, mely az egész s főként a dolgok folyta felett lebeg, eszély és számítás nélküli. Tudhatod, hogy kezdetben a roppant nagy többség a Ministerium mellett volt, alig volt 30—40 a baloldali. Ezek részint olyak voltak, kik szenvedélyből opponálnak, részint tágkeblű, de szűkvelejű, lángoló érzésű, de gyengén pislogó eszű enthu- siasták, s ábrándozók, vagy tapsvadászók, részint pedig a pecsovicso- kból szegődtek — gondolom a legszemtelenebbek. A ministerium roppant majoritása mellett is alig-alig boldogult oly kérdésekben is, melyekhez létét köthette. Saját majoritása küzdött olykor ellene, és saját majoritását hagyta gyakorta sárban. A ministeriumban s ministerium által történtek dolgok, melyek a ministerek egyéni vélekedésekkel ellenkeztek. Megmon-